

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРИСУДКА В СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено аналізу присудків та способу їх вираження в середньополіських говірках Житомирської області. Принагідно проаналізовано стан дослідження синтаксичної системи наріч українського діалектного континууму. За матеріалами опублікованих текстів у виданні «Єдність у різноманітності. Поліщуки» (2018) як репрезентантів повної та об'єктивної інформації про синтаксичну систему, які дали змогу виявити різні типи присудків (простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний) та з'ясувати особливості їх функціонування в ідіолекті говірконосця залежно від тематики тексту. З огляду на переважну більшість розповідей про різні періоди особистого життя, особливості матеріальної та духовної культури найбільше функціональне навантаження в досліджуваних діалектних текстах мають прості дієслівні та складені дієслівні присудки у формі минулого часу дієслів. Спорадично відзначено присудки, ускладнені частками. Особливістю функціонування присудків є транспозиція часових форм дієслова, зокрема наявність таких головних членів у формі майбутнього часу в значенні минулого. Проаналізовані присудки відображають фонетичні особливості середньополіських говірок. Усе зазначене вище дає підстави зробити висновок про те, що функціонування різних видів присудків підтверджує загальний розвиток синтаксичної системи українських діалектів різних зон українського діалектного континууму.

Ключові слова: діалектний текст, діалектний синтаксис, середньополіські говірки, присудок, простий дієслівний присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок.

Постановка проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. активізувалися різноаспектні дослідження діалектних явищ як репрезентантів говіркового мовлення більшості ареалів українського діалектного континууму, у результаті чого з'явилася низка праць, у яких представлено особливості функціонування в сучасних умовах елементів діалектної системи. Цілком закономірно, що раніше діалектологи передовсім звертали увагу на дослідження лексичної системи українських говорів, натомість діалектна граматики, зокрема її синтаксичні одиниці, стала об'єктом вивчення впродовж останніх десятиріч. Такий стан дослідження синтаксичної системи був зумовлений, на думку І. Матвіяса, тим, що «визначення взаємодії між українською літературною мовою і народними говорами в галузі синтаксису становить певну трудність, пов'язану з тим, що з усіх рівнів мовної структури синтаксичний найменше диференціює говори» [8, 38]. Наведена вище думка корелює зі словами С. Бевзенка про те, що питома вага власне діалектних синтаксичних явищ порівняно невелика, й українські діалекти розрізняються між собою на рівні синтаксису відчутно менше, ніж на рівні морфології та фонетики [2, 46]. З огляду на зазначене вище мовознавці зробили висновок, що діалектний синтаксис залишається однією з найменш досліджених ділянок [4, 9], хоча, на нашу думку, це зумовлено передовсім тим, що у ХХ ст. не було достатньої кількості опублікованих діалектних текстів, які давали б змогу системно дослідити функціонування синтаксичних одиниць, збір діалектного за програмами-питальниками, які не передбачали відповідей у формі зв'язних текстів, а також тим, як зауважує В. Борковський, що питання із синтаксису діалектологи ставили так, що відповіді на них не могли розкрити сутності синтаксичного явища, не давали змоги встановити ті відтінки значень, які відрізняють паралельно вживані синтаксичні конструкції одну від одної [3, 3–4].

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті – за матеріалами діалектних текстів із середньополіських говірок Житомирської області проаналізувати найуживаніші способи вираження присудка, схарактеризувати специфіку функціонування різних видів присудків у мовленні діалектоносців. Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань: загалом проаналізувати стан дослідження діалектної синтаксичної системи, виявити типи присудків, які найчастіше функціонують в аналізованих текстах, з'ясувати особливості їх уживання та функціонування.

Обґрунтування актуальності теми та методів дослідження. Актуальність дослідження зумовлена тим, що синтаксичні особливості середньополіських говірок

Житомирської області досі не були предметом спеціального наукового дослідження. Реалізації зазначеної вище мети та виконанню вказаних завдань сприяло використання таких методів дослідження, як описовий – для інтерпретації та характеристики досліджуваних мовних явищ, їх виділення та класифікації, контекстуального аналізу – для з'ясування говіркових особливостей аналізованих одиниць у контексті, прийом функціонального аналізу – для характеристики функціональних особливостей різних видів присудків.

Аналіз останніх досліджень. Насамперед зауважимо, що загалом синтаксичну систему говорів українського діалектного континууму у ХХ ст. вивчали С. Бевзенко [1; 2], І. Матвіяс [8], водночас найбільше синтаксичні риси південно-західного наріччя проаналізовано в дослідженнях І. Слинька, І. Чередниченка, П. Лизанця, М. Кобилянської, Й. Дзензелівського, В. Добоша, Н. Гуйванюк, В. Юрценюка, південно-східного – В. Брахнова, Г. Мукан, П. Дудика, північноукраїнського – окремі розвідки Н. Железняк, О. Юсікової, Ю. Бідношиї. Хоча зауважимо, що таких досліджень бракувало для здійснення компаративних студій, оскільки, як уже було зазначено вище, не було достатньої джерельної бази – зв'язних текстів говіркового мовлення, які дала вали б змогу системно дослідити різноманітні синтаксичні явища. Натомість на початку ХХІ ст. з огляду на публікацію низки збірників діалектних текстів, які репрезентують більшість українських говорів, дослідження діалектного синтаксису значно активізувалися з акцентом на текстологічне вивчення синтаксичних явищ (Г. Мартинова, Б. Коваленко, Н. Литвинова, О. Сьоміна, О. Юсікова та ін.). Зокрема, увагу сучасних діалектологів привертають проблеми функціонування діалектних сполучників у синтаксичних конструкціях, які фіксують відмінності від літературних відповідників, зумовлені різними лінгвальними чинниками [5], сурядних сполучників у говірковому мовленні за матеріалами автентичних текстів, у яких зафіксовано багатющий граматичний матеріал, який потребує аналізу з погляду семантики й функцій [9, 101], проблеми динаміки складного сполучникового речення в східноpodільських говірках [10] та ін. Водночас наявні дослідження, безпосередньо пов'язані з темою нашого наукового зацікавлення, присвячені способам вираження присудка в східноpodільських говірках [11] та ускладненим формам простого дієслівного присудка в середньонаддніпрянському арелі [7]

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням авторських положень. Джерелами нашого дослідження слугували діалектні тексти – матеріали діалектологічної практики студентів, опубліковані у виданні «Єдність у різноманітності. Поліщуки» (Поліщуки), які вміщують розповіді старожилів поліських районів Житомирської області про життєву долю, воєнний час, роботу в Німеччині в період Другої світової війни, голодомор 1933 та 1946–1947 років, господарювання, збирання врожаю, вирощування сільськогосподарських культур, тяжку роботу в колгоспі за трудовні чи в лісі, про духовну культуру, зокрема весільний обряд, і загалом колишнє життя. Саме такі діалектні тексти дають змогу проаналізувати говіркове мовлення на всіх мовних рівнях, зокрема й на синтаксичному, зробити висновок про особливості функціонування синтаксичних одиниць у народному мовленні як репрезентанти лінгвальної та позалінгвальної дійсності, оскільки раніше досліджувана територія не була представлена в текстографічному форматі, за винятком невеликої кількості текстів у виданні «Говори української мови» (Говори), хоча в ньому, виданому в радянський час, тематика текстів та їхнє наповнення було дещо обмеженим і не давало змоги системно дослідити діалектні синтаксичні риси, їхні вияви та функціонування синтаксичних одиниць.

Оскільки предметом нашої розвідки є способи вираження присудка в середньополіських говірках Житомирської області, акцентуємо увагу в зазначених текстах саме на особливостях функціонування та репрезентації цього головного члена речення. Як зазначають дослідники, простий дієслівний присудок – найтипівіша форма присудка двоскладного речення, оскільки саме дієслово є найбільш пристосованою формою для вираження присудка [12, 74].

З огляду на те, що інформатори здебільшого розповідають про своє колишнє життя, домінують форми простого дієслівного присудка в минулому часі дієслів: *за'стаў нас*

чор'нобил' (Поліщуки, 10), *то куп'л'али м'ісочку / ложечку / то ї так м'і рож':і'л'іса / д'єточк'і* (Поліщуки, 94), *з ровд'ю дро'ва но'с'іл'і і 'санкам'і т'а'гал'і / на пл'єчах тас'кал'і тийє дро'ва* (Поліщуки, 92), *і м'і са'м'ийє прал'і / т'кал'і* (Поліщуки, 88), *бо ўс'о'го ба'гато роб'іл'і / у'се роб'іл'і ру'кам'і / ма'ш'ін н'є було о // да ўсе ру'кам'і роб'іл'і // то було 'важко* (Поліщуки, 82), *йек'раз ў те ўрем'їє 'бат'ко пр'ішоў // а по'т'ом і по'шоў на фронт* (Поліщуки, 81), *а 'мат'і 'там ў кол'госп'і ро'б'іла / 'кухн'а була / йїх кор'м'іл'і / ї во'на 'там т'рошк'і подк'ідала м'ін'є 'йєс'т'і / 'шоб н'є по'мерла* (Поліщуки, 76) та ін.

Часто вживаними є форми теперішнього часу як репрезентанти простого дієслівного присудка: *дер'жу ко'ров'і / в'і'вожу на па'шу / попр'іб'і'вайу / нагл'є'даю за 'йім'і* (Поліщуки, 53), *то хто пр'оз ок'но в'іл'єтайє / хто пр'оз двер'і в'іл'єтайє* (Поліщуки, 13), *'бат'ка / 'матер не пам'їа'тайу* (Поліщуки, 39), *а на се'л'о н'їх'то не 'дивиц':а* (Поліщуки, 10), *на вес'ел'ї сво'їом мо'лода не с'н'ївайє* (Поліщуки, 10), *бр'їга'д'їр 'дуже вар'туйє* (Поліщуки, 13), *і ми' 'зараз 'дуже 'добре жи'вем з ста'рим // ўсе хо'жу / і г'райу / і сп'ї'вайу* (Поліщуки, 10) тощо. У формі теперішнього часу фіксуємо присудки в розповідях інформаторів про сучасне життя, їхню діяльність, господарювання, обрядовість.

Розповідаючи про певні події зі свого колишнього життя, переповідаючи життєві історії, розмови з іншими, діалектоносії водночас використовують форми майбутнього часу, передовсім складену форму недоконаного виду: *а шо ти тут 'будеш си'д'їт' / 'коло 'ц'ого б'рата* (Поліщуки, 20), *йак же йа йо'го 'буду л'убит'* (Поліщуки, 19), *а навес'н'ї 'буду ск'ладам'ц'у халупку да ї 'буду жит' // о н'є / даї ме'н'ї рос'писку / шо ти не 'будеш жит' ў ме'не // йа ї 'мусила ти'сат' / шо йа не 'буду ў йї'її жит'* (Поліщуки, 20) тощо.

Присудки а в процесі мовлення можуть ускладнюватися різними елементами. Як зауважує К. Шульжук, простий дієслівний присудок може ускладнюватися частками було, бувало, давай, повтором присудка, додаванням ще одного дієслова в препозиції в тій самій формі, порівняльними частками, часткою собі [12, 75]. У досліджуваних текстах натрапляємо насамперед на присудки, ускладнені частками з підсилювальною та модальною семантикою, найуживанішими з-поміж яких як, вроді, собі: *а ї'демо з ш'коли / йак 'с'адемо 'поки попойє'мо да наба'лакаїємос'а / та ї'дем до'дому* (Поліщуки, 12–13), *бо мо'ло'дийє йак розл'ї'нуїуц':а із'замолоду / і на с'тарос'т' 'буде т'ажко* (Поліщуки, 13), *то ўже ў ча'с'б'ї п'їат' 'ранку зноў с'у'да ж 'само йак загу'д'ут'* (Поліщуки, 54), *а со'бака со'б'є / у: // йак заре'ве* (Поліщуки, 54), *ми пол'а'гаїємо / і так ў'род'і по:бни'малис'а* (Поліщуки, 16), *ў'род'і це во'на ку'пила йо'го* (Поліщуки, 20), *то ў'род'і йа йо'го ї л'уб'л'у* (Поліщуки, 19), *так йак х'тото 'ходить'* (Поліщуки, 28), *те соб'є ї'де / те со'б'є їде* (Поліщуки, 50) та ін. Спорадично відзначаємо прості дієслівні присудки, ускладнені повтором присудка, здебільшого в тих реченнях, які передають тривалу в часі дію, часто повторювану: *а 'пот'їм во'ни' п'ойєхал'і / п'ойєхал'і ба'гато / ба'гато п'ойєхал'і / п'ойєхал'і с'елом / з'нач'їт* (Поліщуки, 90), *та ўже хо'д'їла / хо'д'їла / йак с'тала стр'ел'ан'їна о* (Поліщуки, 83) та ін.

Водночас у досліджуваних текстах фіксуємо прості дієслівні присудки у формі наказового способу, причому превалює варіант із часткою хай: *доби'вайтєс'а добро'ти / шоб ў вас була // ну шоб вам жи'т':а було 'б'їл'ш весе'л'їше* (Поліщуки, 14), *так шо хай т'рошки кер'їу'ництво по'дивиц'а* (Поліщуки, 14), *о / хай переночуйє / а 'утром му'к'і до'бав'їт' да замє'с'їт' хара'шо* (Поліщуки, 25), *а по'т'ом хай 'топ'їц':а ў не 'че / а хл'єб у'же ў 'д'єз'ц'ї пудни' 'майєц':а* (Поліщуки, 25), *мо'ло'ко в'їд:аї / 'йайц'а в'їд:аї / м'йасо в'їд:аї і ш'куру где'ри з поро'с'ати і в'їд:аї ... без'д'єтнос'т' теж пл'а'ти* (Поліщуки, 10).

Зрідка відзначаємо вживання одних часових форм дієслова в значенні інших, зокрема майбутнього часу в значенні минулого: *а м'і 'часом нам'нем то'го 'жїта да пр'їне'сем до'дому* (Поліщуки, 27), *назб'ї'райу ї 'сїфу / ї сме'тани' // в'їз'му ў ба'зар* (Поліщуки, 53).

У досліджуваних текстах спостерігаємо досить часте функціонування дієслова бути переважно у формі минулого часу не як дієслова-зв'язки в складеному іменному присудку, а як повноцінного простого дієслівного присудка, семантика якого стає зрозумілою з контексту: *шо граз' аж на 'лоб'ї була* (Поліщуки, 14), *була ў кули'шах 'церква* (Поліщуки,

18), *там с'к'ірди були* (Поліщуки, 12), *ў нас та'кий буў о'дин 'туда ст'епан* (Поліщуки, 14), *мо'їа 'мати була на го'род'ї* (Поліщуки, 28), *їак буў фронт* (Поліщуки, 10) та ін.

Крім простих дієслівних, високу частоту використання мають складені іменні присудки з основним компонентом іменником із дієсловом-зв'язкою чи без нього: *а 'нал'очка / це трудо'ден' / а'бо дур'ний ден'* (Поліщуки, 10), *бо ти ў 'мене ро'зумница* (Поліщуки, 41), *'бат'ко буў вету'рач / 'мати кол'госпни'ца* (Поліщуки, 55), *вин ў нас 'добрий брат // а'ле брат 'їе брат / а сест'ра 'їе сест'ра* (Поліщуки, 21), *во'на з'валас' 'марин'а* (Поліщуки, 16). Досить часто вживаними є складені іменні присудки з основною частиною прикметником: *б'їєла ма'ш'нка була* (Поліщуки, 54), *ко'лис' до'їници' були дереу'їанийе з 'ручкою* (Поліщуки, 28), *но во'на / ца 'женичїна / 'дуже була па'гана* (Поліщуки, 29), *ми були го'лоднийе* (Поліщуки, 32), *вон буў ста'рен'ки* (Поліщуки, 27), *ми хоч і ста'рен'к'ї / а'ле 'рад'ї / шчо дожи'л'ї до неза'лежнос'т'ї укра'їни* (Поліщуки, 10), *'н'ен'с'їа 'дуже ма'л'ен'ка / а 'лік'ї доро'г'ї* (Поліщуки, 10) та ін. Спорадично відзначаємо складені іменні присудки, основним компонентом яких є займенник: *оста'лис' ми са'м'їе* (Поліщуки, 19), *приго'тоўка була / 'тоже / б'їл'ш мени та'ка* (Поліщуки, 13), *а му'зика то 'їа'к'їе були* (Поліщуки, 14).

Значне функціональне навантаження в діалектних текстах мають складені дієслівні присудки з допоміжними фазовими дієсловами, які означають початок дії: *ї 'н'їс'л'а ц'ого с'тал'и 'дуже хво'р'їти* (Поліщуки, 10), *та поча'ли ми гост'у'вати* (Поліщуки, 11), *ўже с'тали сва'ти при'ходить'* (Поліщуки, 14), *во'ни 'їак с'тали одроб'їат* (Поліщуки, 29), *ну 'їа поча'ла хо'дити ў цей чет'вертий* (Поліщуки, 19), *с'тала скау'чат' на дво'рє со'бака* (Поліщуки, 29).

Водночас відзначаємо активність побутування складених дієслівних присудків із модальними дієсловами зі значенням можливості чи неможливості дії: *шчо 'можемо 'вил'но схо'дити ў 'церкву / охрес'тити ди'тинку / посв'а'тити 'паску* (Поліщуки, 10), *бо на 'б'їл'шу не мог'л'и з'їб'ратис'а* (Поліщуки, 10), *ну і 'крепко н'їх'то не мѡг так на'п'їца* (Поліщуки, 13), *а шо ж в'їн ме'н'ї 'може помог'ти* (Поліщуки, 22), *'їа наг'нуц'а не 'можу* (Поліщуки, 53), *бо во'на не мог'ла по'мерти* (Поліщуки, 29).

Насамкінець звернемо увагу на функціонування в досліджуваних текстах головного члена речення, співвідносного з присудком, в односкладному безособовому реченні. Як засвідчила вибірка таких конструкцій, найбільш уживаними є складені дієслівні присудки з модальними словами треба, можна в різних фонетичних та словотвірних варіантах: *да ї / т'реба їти 'замуж* (Поліщуки, 19), *'замуж т'реба їти* (Поліщуки, 50), *'їак 'її'їе не 'мона було не 'в'їгат / не заг'нат* (Поліщуки, 28), *не 'мона було до ко'рови подсту'пит'* (Поліщуки, 29), *а шо ж теї хл'єб / мо'їа о'нучка / нек'тиї / рожчї'ниї т' тре* (Поліщуки, 25), *ї на 'молод' не 'мона об'ї'жатис'* (Поліщуки, 14), *ка'н'єшно 'зарє 'мона ска'зат* (Поліщуки, 12), *т'реба було ст'ройїца / т'реба було л'єс во'зит' / т'реба було недоси'пат'* (Поліщуки, 13), *а 'утром замє'с'їт' т'реба ру'кою 'добре ... да ў 'д'єжку о* (Поліщуки, 25), *а ро'б'їт т'реба / а не 'можна* (Поліщуки, 75), спорадично відзначаємо паралельне функціонування кількох модальних слів: *бо т'реба 'матєр'ї 'надо було / 'надо було пома'гат' н'расти* (Поліщуки, 49).

Висновки. Досліджувані діалектні тексти дають повну інформацію про особливості функціонування присудка в сучасному говірковому мовленні в ідіолекті діалектоносія. Інформативність діалектного тексту уможливила виокремлення різних видів присудків, дала змогу простежити за функціональним навантаженням цих синтаксичних одиниць у зв'язному мовленні, проаналізувати найчастотніші репрезентанти – прості дієслівні присудки в різних часових формах із перевагою форм минулого часу з огляду на особливості діалектної оповіді, складені дієслівні та іменні присудки, виявити транспозицію часових форм дієслова. Загалом досліджувані синтаксичні одиниці підтверджують загальний розвиток синтаксичної системи українських діалектів різних зон українського діалектного континууму й водночас відображають фонетичні особливості середньополіських говірок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Про діалектні відмінності української мови на синтаксичному рівні / С. П. Бевзенко. – Мовознавство. 1976. № 4. С. 46–50.

2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія : [навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів]. К. : Вища школа, 1980. 246 с.
3. Борковський В. И. Использование диалектных данных в трудах по историческому синтаксису русского языка и восточнославянских языков. Москва : Наука, 1958. 162 с.
4. Гриценко П. Е. Грамматический портрет диалекта. Исследования по славянской диалектологии. Вып. 16. Москва : Наука, 2013. С. 9–36.
5. Ковальчук М. П. Функціональна структура сполучників у синтаксисі говірки села Глинка Надвірнянського району. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 40. Том 1. С. 46–48.
6. Литвинова Н. Синтаксис діалектного висловлення в контексті взаємовпливу народного та літературного мовлення. Лінгвістика. 2012. № 3 (27). Ч. 2. С. 88–95.
7. Мартинова Г. І. Ускладнені форми простого дієслівного присудка в середньонаддніпрянських говірках. Мовознавчий вісник. 2015. Вип. 20. С. 5–9.
8. Матвіяс І. Г. Діалектна основа синтаксису в українській літературній мові. Мовознавство. 2007. № 1. С. 38–46.
9. Ричагівська Ю. Є. Функціонування сурядних сполучників у діалектному мовленні (на матеріалі говірки с. Бармаки Рівненського району Рівненської області). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2014. Вип. 50. С. 101–103.
10. Сьоміна Ольга. Динаміка складного сполучникового речення в східноподільських говірках. Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Випуск 26. 2015. С. 61–67.
11. Сьоміна О. І. Способи вираження присудка у східноподільських говірках української мови. Режим доступу : www.seanewdim.com
12. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Говори	Говори української мови: Збірник текстів / Упорядники С. Ф. Довгопол, А. М. Залеський, Н. П. Прилипка. Київ, 1977. С. 75–110.
Поліщуки	Єдність у різноманітності. Поліщуки. Навчально-методичний посібник / Упорядн.: Мойсієнко В. М., Гримашевич Г. І. Житомир, 2018. 144 с.

REFERENCES

1. Bevzenko S. P. Pro dialektni vidminnosti ukraïnskoï movy na syntaksychnomu rivni / S. P. Bevzenko. – Movoznavstvo. 1976. № 4. S. 46.
2. Bevzenko S.P. Ukrainka dialektolohiia : [navch. posib. dlia stud. filol. f-tiv un-tiv i ped. in-tiv]. K. : Vyshcha shkola, 1980. 246 s.
3. Borkovskiy V. Y. Ispolzovanye dyalektnykh dannyykh v trudakh po istorycheskomu syntaksysu russkoho yazyka v vostochnoslavianskykh yazykov. Moskva : Nauka, 1958. 162 s.
4. Hrytsenko P. E. Hrammatycheskyi portret dyalekta. Issledovanyia po slavianskoï dyalektolohyyi. Vyp. 16. Moskva : Nauka, 2013. S. 9–36.
5. Kovalchuk M. P. Funktsionalna struktura spoluchnykiv u syntaksysi hovirky sela Hlynky Nadvirnianskoho raionu. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia. 2019. № 40. Tom 1. S. 46–48.
6. Lytvynova N. Syntaksys dialektnoho vyslovlennia v konteksti vzaïemovplyvu narodnoho ta literaturnoho movlennia. Linhvistyka. 2012. № 3 (27). Ch. 2. S. 88–95.
7. Martynova H. I. Uskladneni formy prostoho diyeslivnoho prysudka v serednonaddniprianskykh hovirkakh. Movoznavchyi visnyk. 2015. Vyp. 20. S. 5–9.
8. Matviias I. H. Dialektna osnova syntaksysu v ukraïnskii literaturnii movi. Movoznavstvo. 2007. № 1. S. 38–46.
9. Rychahivska Y. Y. Funktsiiuvannia suriadnykh spoluchnykiv v dialektnomu movlenni (na materialii hovirky s. Barmaky Rivnenskoho rayonu Rivnenskoyi oblasti). Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya». Seriya : Filolohichna. 2014. Vyp. 50. S. 101–103.
10. Somina Olha. Dynamika skladnoho spoluchnykovoho rechennia v skhidnopodilskykh hovirkakh. Volyn-Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem. Vypusk 26. 2015. S. 61–67.
11. Somina O. I. Sposoby vyrazhennia prysudka u skhidnopodilskykh hovirkakh ukraïnskoï movy. Science and Education a New Dimension. Philology. VI (48). 2018. Issue: 161. Rezhym dostupu : www.seanewdim.com
12. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukraïnskoï movy. Pidruchnyk. Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademia», 2004. – 408 s.

SPYSOK DZHEREL I YIKH UMOVNYKH SKOROCHEH

Hovory	Hovory ukraïnskoyi movy: Zbirnyk tekstiv / Uporiadnyky S.F. Dovhopol, A.M. Zaleskyi, N.P. Prylypko. Kyiv, 1977. S. 75–110.
Polishchuky	Yednist u riznomanitnosti. Polishchuky. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Uporiadn.: Moisiienko V. M., Hrymashevych H. I. Zhytomyr, 2018. 144 s.

METHODS OF EXPRESSION OF PREDICATES IN THE MIDDLE POLISSIA OF ZHYTOMYR REGION

The article is devoted to the analysis of the predicates and the way of their expression in the Middle Polissia dialects of Zhytomyr region. The state of research of the syntactic system called the Ukrainian dialect continuum is appropriately analyzed. According to the published texts in the edition «Unity in Diversity. Polishchuk» (2018) as the representatives of complete and objective information about the syntactic system, which made it possible to identify different types of prepositions (simple predicate, compound predicate, compound noun) and to find out the peculiarities of their functioning in speech idiolect depending on the subject matter of the text. Given the overwhelming majority of stories about different periods of personal life, peculiarities of material and spiritual culture, simple verbal and compound verbal predicates in the form of past verbs have the greatest functional load in the studied dialect texts. Occasionally, the predicates complicated with the particles are noted. The peculiarity of the predicate function is the transposition of the temporal forms of the verb, in particular the presence of such principal terms in the form of the future tense in the meaning of the past. The analyzed predicates reflect the phonetic features of Middle Polissia Dialects. All mentioned above leads to the conclusion that the functioning of different types of predicates is confirmed by the general development of the syntactic system of Ukrainian dialects of different zones of the Ukrainian dialect continuum.

Keywords: dialect text, dialect syntax, Middle Polissia Dialects, predicate, prepositions, simple verb predicate, compound verb predicate, compound noun predicate.

УДК 811.1/2

Гриценко С. П.

ЛЕКСИКОН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI–XVII СТ.: СТАТИКА І ДИНАМІКА

Кожен період в історії мови, зокрема й XVI–XVII ст., залишив по собі пам'ятки, відтак для кожного часового проміжку історії мови можна визначити характерні ознаки розвитку мови, встановити ступінь інтенсивності протікання важливих процесів; така інформація є передумовою для зіставного системного вивчення динаміки мови за окремими часовими зрізами.

Унаслідок зіставлення впливів різних факторів на розвиток мови з урахуванням неоднакової інтенсивності їх оприявлення в текстах пам'яток видається можливим створення об'єктивної й різнопланової історії лексичного складу мови. При цьому вичерпне охоплення свідчень писемних пам'яток може стати однією з передумов глибокого пізнання еволюції лексики як евристично особливо цінного рівня мовної структури.

Стаття присвячена розкриттю позамовних чинників розвитку лексики української мови XVI–XVII ст., ролі запозичень у цьому процесі та їх співіснування з питомою лексикою. Проаналізовано зміни лексики тематичної групи назви осіб за професійним спрямуванням чи родом занять, що відбулися у XVI–XVII ст., яка відтворює стан розвитку ремесла і виробництва в Україні досліджуваного періоду, засвідчує рівень економічного, політично-правового, культурного розвитку, наявність в Україні власних та перейнятих ремесел.

Українські писемні пам'ятки XVI–XVII ст. демонструють запозичення з латинської, грецької, церковнослов'янської, польської, німецької, італійської, французької, угорської, румунської, литовської, голландської, російської, білоруської, чеської, арабської, тюркських мов. Ці лексеми проникали в українську мову як безпосередньо, так і за посередництвом інших мов, переважно польської чи чеської, що було зумовлено низкою мовних та позамовних чинників.

Підкреслено, що у розпорядженні лінгвістів-істориків є різна кількість слововживань, віддалених часом, на підставі яких можна формулювати окремі значення чи їх відтінки. Дослідник зв'язаний вихідним матеріалом, який не дає змоги досягти повноти моделювання динаміки лексики.

Наголошено, що використання досягнень діалектології, археології, етнографії, історії, фольклористики дозволить внести суттєві корективи у розуміння специфіки розвитку української мови XVI–XVII ст.

Актуалізовано увагу на створенні корпусу текстів різножанрових пам'яток, що є важливим кроком у сучасних українських лексикографічних студіях, оскільки сприятиме різнобічному дослідженню мовного матеріалу, його удосупнення спеціалістам різних галузей знань.